

УДК [37.011.3-052:330]:378.4.046(043.5)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.37>

С. В. Стеблюк

кандидат педагогічних наук, викладач
Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано сучасні підходи до формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Вивчено нормативно-правову базу з підготовки здобувачів освіти та стан досліджуваної проблеми у наукових пошуках. Окреслено завдання, серед яких такі: подати зміст дібраних методик діагностики формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; проаналізувати результати. Сформульовано мету експериментального дослідження, висунуто гіпотезу, згідно з якою формування професійної компетентності у майбутніх фахівців із зазначеної спеціальності залежить від удосконалення традиційних, введення інноваційних форм і методів навчання, що передбачають упровадження професійно-інтегративної технології навчання.

Обрано методи дослідження, що характеризувалися інформативністю, валідністю, економічністю, гнучкістю. Методика «Діагностика рівня професійної спрямованості студентів» (за Т. Дубовицькою у модифікації автора) передбачала визначення рівня професійної спрямованості студентів, що виражається в прагненні до оволодіння одержуваною професією і бажанні працювати за нею; тестування для визначення готовності до підприємницької діяльності; дослідження комунікативних та організаційних схильностей; тестування з використанням комп'ютерних технологій програми Subject і на паперових носіях (авторська методика), де враховувалося коло компетенцій за освітніми ступенями, обсяг питань і критерії оцінювання; методика інтерперсональної взаємодії Т. Лірі для з'ясування особистісного профілю, уявлень суб'єкта про себе.

Доведено ефективність експериментального дослідження авторської концепції формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, основним завданням якої було реалізація професійно-інтегративної технології навчання.

Перспективою подальших досліджень є розроблення методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Ключові слова: авторська концепція, експериментальне дослідження, фахівці з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, професійно-інтегративна технологія навчання, ступенева освіта.

Постановка проблеми. Постановою Кабінету Міністрів від 29 квітня 2015 р. на освітній ринок уведено спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Вона побудована на інтегративній основі з урахуванням європейських стандартів здобувачів вищої освіти. Це актуалізувало вчених до з'ясування складників професійної компетентності відповідно до Стандарту вищої освіти. Теоретичний аналіз, практична діяльність автора досліджуваної проблеми дали можливість вивчити наукові доробки та сформулювати завдання для дослідження, серед яких: розробити концепцію формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності та експериментально перевірити її ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експериментальне дослідження передбачало

вивчення нормативно-правової бази з підготовки здобувачів освіти та наукових розвідок учених. Вимоги ринку до професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності зростають залежно від інновацій, нововведень у торговельно-технологічних процесах, що передбачені законами України в галузі підприємництва «Про підприємництво» (2015), «Про ліцензування видів господарської діяльності» (2019), «Про державну службу» (2016), «Про товарну біржу» (2014), Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015) та інші. Різним аспектам дослідження щодо формування професійної компетентності у майбутніх підприємців присвячено наукові праці В. Мадзігона (компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва), Н. Трішкіної (формування професійних компетенцій фахівців торговельно-економічного профілю), Т. Фурмана (професійна компетентність у майбутніх

фахівців економіки і підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін), О. Кукліна (організаційно-педагогічні умови професійного навчання фахівців комерційного профілю), С. Кожушко (підготовка майбутніх фахівців із комерційної діяльності до професійної взаємодії), Л. Дибкової (індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів) та інших. Зокрема, Т. Фурманом експериментально перевірено педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців: всебічне мотивування навчальної діяльності студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін економічного спрямування; структурування змісту економічних навчальних дисциплін за модульним принципом; розроблення дидактичного забезпечення аудиторного навчання економічних навчальних дисциплін і самостійної роботи студентів на засадах компетентнісного підходу; забезпечення конусного інтегрування економічних навчальних дисциплін [7]. Л. Дибковою розроблено та експериментально обґрунтовано технологію реалізації форм і методів індивідуального підходу, яка підвищує ефективність формування професійної компетентності майбутніх економістів [1]. Результативність педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі практичної підготовки доведено О. Яковенко, серед них: посилення ролі практичної підготовки засобами віртуальної та реальної практик, зокрема через систему практик – навчально-комп'ютерну, навчальну практику «Віртуальне підприємство», виробничу, переддипломну; вдосконалення науково-методичного забезпечення та підвищення кваліфікації та рівня науково-дослідної діяльності науково-педагогічних працівників; використання інтерактивних методів навчання [5]. Проте сьогодні не виявлено експериментального обґрунтування формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Мета статті – розкрити методи експериментального дослідження й охарактеризувати окремі його результати. Завдання: подати зміст дібраних методик діагностики формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; проаналізувати результати.

Виклад основного матеріалу. Метою педагогічного експерименту стала перевірка висунутої гіпотези, згідно з якою формування професійної компетентності у майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності залежить від удосконалення традиційних, введення інноваційних форм і методів навчання, що передбачають упровадження професійно-інтегративної технології навчання. Методами дослідження обрані ті, які характеризувалися інформативністю, валідністю, економічністю, гнучкістю. Розглянемо окремі з них.

Методика «Діагностика рівня професійної спрямованості студентів» (за Т. Дубовицькою у модифікації автора) [2, с. 83–84] передбачала визначення рівня професійної спрямованості студентів, що виражається в прагненні до оволодіння одержуваною професією та бажанням працювати за нею. Респондентам пропонувалися судження та варіанти відповідей: правильно; мабуть, правильно; мабуть, неправильно; неправильно.

Результати виявили таке: рівень професійної спрямованості за ОКР «молодший спеціаліст» зростає як на проміжному, так і на заключному етапах обстеження: на низькому рівні стало 27,04% в КГ і 19,60% в ЕГ; суттєво зріс показник високого рівня, різниця якого становила 12,17%; покращення позначалося на достатньому та середньому рівнях: із 16,84% в КГ до 19,09% в ЕГ, відповідно 30,10% до 23,12%.

За ОС «бакалавр» професійна спрямованість на достатньому та високому рівнях становила в КГ 23,61% та 22,92%, в ЕГ – 30,40% й 27,03% відповідно. На низькому рівні спостерігається зменшення показника з 28,47% у КГ до 20,95 в ЕГ. Значних результатів в ЕГ досягнуто за ОС «магістр»: на високому рівні 46,87% на противагу низькому, де студентів не виявлено; достатній рівень становив 37,50%, зменшився показник середнього і становив 15,62%.

Для покращення в реалізації експериментальної роботи було посилено індивідуальну співпрацю зі студентами через сайт викладача, з метою мотивації до майбутньої професії залучено до діяльності «Школи бізнесу».

У тестуванні для визначення готовності до підприємницької діяльності за методикою [6] (у модифікації автора) студентам запропоновано 10 запитань і варіанти відповідей. Серед запитань такі: «Чи Ви є ініціативною особою?», «Як Ви ставитесь до інших?», «Чи здатні Ви взяти відповідальність на себе?», «Чи здатні Ви до лідерства?», «Чи здатні Ви до самоаналізу вчинків?», «Наскільки Ви наполегливий у праці?», «Чи здатні Ви приймати рішення?», «Чи довіряють інші люди Вашим словам?». Студенти підраховують відповіді на запитання кожного варіанта. Обробка результатів проводилася так: якщо обрано сім і більше відповідей за номером 1–2, то студент має всі задатки для того, щоби стати підприємцем; якщо ні, то в процесі роботи виникатиме більше проблем, ніж бажано. Під час вибору сім і більше разів варіанту 3 здобувач освіти має частково сформовані задатки до підприємництва, особистісні якості потребують розвитку. Якщо респондент п'ять і більше разів зупинився на відповідях за номером 4, то це вказує на байдужість до підприємницької діяльності, що зумовлено його особистими міркуваннями.

Систематизовані дані засвідчують, що на заключному етапі дослідження значно знизився показник низького рівня за всіма освітніми ступенями, найбільший відсоток спостерігався в ЕГ у студентів-магістрів на достатньому та високому рівнях – 43,75–46,88%; на низькому рівні в КГ – 6,25%, тоді як в ЕГ дані відсутні; що стосується ОКР «молодший спеціаліст» спостерігається позитивна динаміка зростання сформованості до ведення підприємництва: високий рівень спостерігаємо в ЕГ – 21,61% респондентів, а в КГ – 17,35%; різниця між ЕГ та КГ на низькому рівнях – 5,33%; в ОС «бакалавр» зазначений показник в ЕГ репрезентував 35,81%, в КГ – 29,17% на високому рівні та 32,43% до 26,39% на достатньому; проте відсоток опитаних на низькому рівні за ЕГ показав відхилення у 3,73%; середній рівень становив в ЕГ – 22,30% проти 31,25%.

Чинники, що сприяли цьому: професійно-орієнтований підхід в освітньому процесі, наявність практичних умінь, бінарні заняття та заняття на підприємствах.

У процесі педагогічної діяльності та в межах дослідження з метою досягнення позитивного ефекту було зацентровано увагу на застосуванні методу проєктів, залученні студентів до позааудиторної роботи професійного спрямування.

Для вивчення стану сформованості комунікативно-діяльнісного складника професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності обрано тест-опитувальник [3], що дав можливість з'ясувати рівень розвитку комунікативних та організаційних схильностей. Студентам пропонувалися такі запитання: «Якщо виникли які-небудь перешкоди в здійсненні Ваших намірів, то чи легко Ви відмовляєтеся від них?», «Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?» та інші.

Відповіді студентів зіставлялися з дешифратором і підраховувалася кількість збігань окремо за комунікативними та організаційними нахилами. Щоб визначити їхній рівень, розраховано коефіцієнти – це відношення кількості збігань відповідей того чи іншого нахилу до максимально можливого числа збігань, у цьому разі – до 20.

Обробка даних свідчить про таке: найбільш чітко виразилася динаміка зростання показника КГ та ЕГ у здобувачів освіти на всіх освітніх ступенях, позитивною спостерігається відсутність студентів-магістрів на низькому рівні в ЕГ. Цікавою виявилася тенденція у молодших спеціалістів у зміні показників між сформованими комунікативними та організаційними схильностями, як-от на низькому рівні за першим складником виявилось 14,79% в КГ та 7,54% в ЕГ, тоді як організаційні схильності виявлені на цьому рівні в КГ – 8,67%, в ЕГ – 5,03%. Це свідчить про те, що вміння комунікувати не завжди збігається з навичками орга-

нізації в колективі. Така тенденція спостерігалася й за іншими рівнями.

Чинники, що сприяли покращенню показників: студентоорієнтоване середовище, нестандартні форми роботи та методи навчання (тренінги, бізнес-симуляції, медіапроєкти, відеореєстри), робота в групах, позааудиторна діяльність, зокрема участь у роботі наукових гуртків, конференцій різних рівнів.

Діагностування вихідних компетентностей проходилося на основі тестування з використанням комп'ютерних технологій програми Subject та на паперових носіях за ОКР «молодший спеціаліст» та ОС «бакалавр», «магістр». У підготовці тестів враховувалося коло компетенцій, обсяг питань і критерії оцінювання. Для ОКР «молодший спеціаліст» добиралися тести на виявлення знань економічної термінології, фінансової грамотності з фахових дисциплін. Для ОС «бакалавр» завдання містили питання економічного спрямування на загальний розвиток; для ОС «магістр» добиралися тести на наявність сформованих професійних компетентностей: економічної, підприємницької, загальнокультурної. Результати такі: на низькому рівні в групах КГ і ЕГ респондентів не виявлено, проте на проміжному спостерігається незначний відсоток: ОС «магістр» – 3,12%, ОС «бакалавр» – 2,70%, ОКР «молодший спеціаліст» – 3,01%. Середній рівень характеризується зниженням на заключному обстеженні в ЕГ щодо КГ: 25,63–30,61%, 22,97–28,47%, 15,62–21,87%; позитивна тенденція до зростання спостерігається на достатньому рівні в ЕГ порівняно з КГ за ОКР «молодший спеціаліст» з 39,19–36,22%; у магістрів показники високого рівня в КГ та ЕГ (проміжний етап) збігаються (по 40,63%), але на заключному етапі спостерігається ріст до 43,75%.

Для з'ясування особистісного профілю, уявлень суб'єкта про себе застосовано методику інтерперсональної взаємодії Т. Лірі [4, с. 361–369].

Методикою передбачено дати відповіді на 128 тверджень, які потребують відповіді «так», «ні». Так – оцінюється в 1 бал, «ні» – в 0. Питання стосуються морального ставлення особистості до певних вчинків й аналізу поведінки інших. Результати дослідження дають можливість переважання тенденції (октанти) у морально-етичних якостях особистості, кількісні показники яких від 0 до 16 переносяться на психограму. Зазначеним октантам відповідає тип міжособистісних відносин: авторитарний, егоїстичний, агресивний, підозрілий, покірний, залежний, дружелюбний.

У процесі обробки результатів видно взаємозв'язок двох змінних: домінування-підпорядкування, дружелюбність-ворожість. Максимальну кількість балів (16) ділять за рівнями: 0–4 бали – низький рівень адаптованої поведінки у взаємодії; 5–8 балів – оптимальний рівень адаптованої

поведінки у взаємодії; 9–12 балів – високий ступінь схильності до дезадаптованої поведінки у міжособистісній взаємодії; 13–16 балів – дезадаптований ступінь поведінки аж до патологічної.

Експериментальне дослідження підтвердило ефективність авторської концепції формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, основним завданням якої була реалізація професійно-інтегративної технології навчання.

Висновки. Отже, нами подано зміст дібраних методик діагностики формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; проаналізовано результати за окремими з них.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробленні методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Список використаної літератури:

1. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Академія педагогічних наук України ; Інститут вищої освіти. Київ, 2006. 224 с.
2. Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов. *Психологическая наука и образование*. 06, 2004. № 2. С. 82–86.
3. Пашукова Т.И., Допира А. И., Дьяконов Г. В. Психологические исследования: Практикум по общей психологии для студентов педагогических вузов : учеб. пособие. Москва : Изд-во «Институт практической психологии», 1996. URL: <http://psylib.org.ua/books/pasht01/txt12.htm#2>.
4. Професійно-орієнтовані завдання з психології : навч. посібник / за ред. О.Л. Музики. Житомир, 2010. 587с.
5. Яковенко О.І. Формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі практичної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2015. 20 с.
6. Як започаткувати і розвинути власну справу : практичний посібник підприємця / Петренко В.П., Табахарнюк М.О., Пасічник О.В. та ін. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. С. 12–13.
7. Фурман Т.Ю. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Нац. авіац. ун-т. Київ, 2012. 21 с.

Stebliuk S. Analysis of experimental research results formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities in the multy-degree system of education

The article describes modern approaches to the formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities. The legal framework for the training of future specialists and the state of the researched problem are studied. The tasks include: to present the content of the selected methods of diagnostics of formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities are outlined; to analyze the results. The purpose of the experimental research was formulated, proposed hypothesis states that the formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activity depends on the improvement of traditional and introduction of innovative forms and methods of training, which involve the introduction of vocational-integrative technology.

Methods of research that were characterized by informativeness were selected; validity; efficiency; flexibility. The technique "Diagnosis of the level of professional orientation of students" (according to T. Dubovitskaya in author's modification) involved determination of the level of professional orientation of students, which is expressed in the desire to master the profession and desire to work on it; testing to determine business readiness; research on communicative and organizational flair, testing by usage of the computer program Subject and paper tests (based on author's methodology), which took into account the requirements of general educational institutions and colleges, forms of conducting such lessons, evaluation criteria; T. Leary's method of interpersonal interaction for elucidation of personal profile, subject's ideas about himself.

The effectiveness of the experimental research of the author's concept of formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities, whose main task was to realization of the vocational-integrative learning technology, was proved.

The prospect of further research is the development of methodological recommendations for scientific and pedagogical workers of higher education institutions on the formation of professional competence in future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities.

Key words: *author's concept, experimental research, specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities, vocational-integrative learning technology, multy-degree education.*